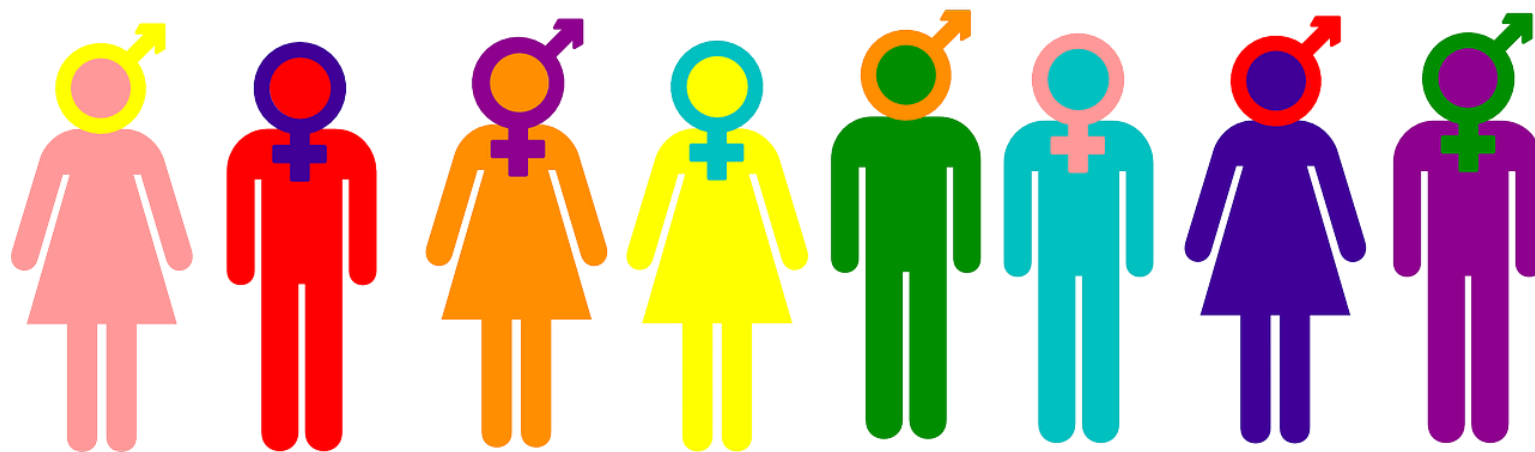

Psihologija roda i rodna socijalizacija:

Između roze i plave

Socijalna psihologija, 19.4.2024.

Sadržaj današnjeg časa

- Osnovni pojmovi:
 - Pol
 - Rod
 - Rodni identitet
 - Rodna ekspresija (izražavanje)
 - Rodna uloga
 - Seksualna orijentacija
- Konceptualizacije i mere rodni uloga (maskulnosti i feminosti)
- Rodni stereotipi
- Socijalizacija rodni uloga i stereotipa
 - Uloga različitih agenasa socijalizacije
- Prenatalni uticaji na razvoj rodni karakteristika
 - Rodni identitet
 - Rodnu ekspresiju
 - Seksualnu orijentaciju
- Predrasude povezane sa rodom i seksualnom orijentacijom

Osnovni pojmovi

- **Pol** (eng. sex)
 - Biološka klasifikacija osoba u kategorije (najčešće muškarca ili žene) zasnovana na urođenim karakteristikama vezanim za reproduktivnu funkciju
 - Šta određuje pol?
 - genitalije, hromozomi, polne žlezde, reproduktivni organi i hormonski nivoi
 - **Međupolnost** je određena hormonskim i genetskim atipičnostima, in utero izloženošću polnim hormonima, nasumičnim razvojnim varijacijama...
 - **Međupol/interseks** označava iskustvo ljudi rođenih sa polnim karakteristikama koje se ne uklapaju u definiciju tipično muškog ili ženskog tela (zastupljenost od 0,5% do 1,7%).
 - Međupolnost ne implicira po automatizmu ni rodni identitet ni seksualnu orijentaciju!

POL:

- Muško
- Žensko
- Međupol (eng. intesex)

Osnovni pojmovi

- **Rod** (eng. gender)

- društveno određene karakteristike koje se povezuju sa određenim (biološkim) polom
- Različitosti muškaraca i žena koje su stečene socijalizacijom i nezavisne od bioloških karakteristika

- **Rodni identitet**

- Doživljaj ili identifikacija sebe kao muškarca, žene, ni jedno ni drugo ili i jedno i drugo
- **Rodna nekonformnost** ili **rodna nenormativnost** označava osobe koje ne žive i ne percipiraju svet na način koji dihotomizira rodni identitet
- **Rodna disforija** (rodni nesklad) – snažna, uporna osećanja poistovećivanja sa drugim polom i nelagoda sa vlastitim polom
 - Poremećaj polnog identiteta – napušten izraz

POL I ROD U JEZIKU

- Srpski jezik – ne pravi razliku
 - muško/žensko
- Engleski jezik:
 - Sex: male/female
 - Gender: woman/man

RODNI IDENTITET:

- Cisrodni muškarac ili žena
- Transrodni muškarac ili žena
- Nebinarni
- Rodno fluidni
- ...

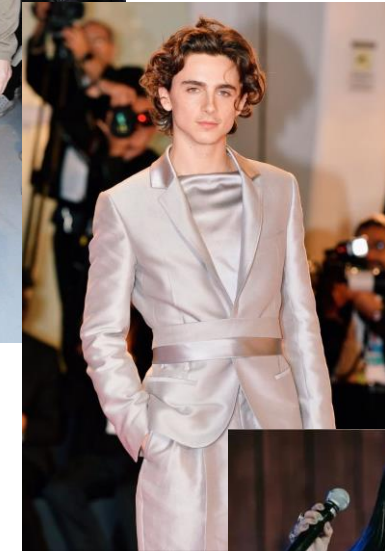
Osnovni pojmovi

- **Rodna ekspresija (izražavanje)**

- Način na koji praktikujemo svoju rodnu ulogu;
- Odevanje, frizura, šminka, govor tela, izabrano ime i lična zamenica...
- Česti laički opisi kada se ekspresija ne podudara sa polom: feminiziran muškarac, muškobanjasta žena...
- **Polna tipičnost** - stepen u kom se osoba konformira očekivanim muškim ili ženskim rodnim ulogama, uglavnom se odnosi na aktivnosti i interesovanja

- **Rodna uloga**

- Ponašanja i stavovi koji se u nekoj kulturi smatraju odgovarajućim i prihvatljivim za muškarca ili ženu

Osnovni pojmovi

- **Seksualna orijentacija**

- Erotska i emocionalna naklonost ka sopstvenom, drugom ili oba pola, a koja se ispoljava u seksualnom ponašanju i fantazijama
- Seksualna orijentacija je složen fenomen koji obuhvata:
 - **Seksualno ponašanje** – pol/rod seksualnih partnera/partnerki
 - **Privlačenje, erotski interes, seksualne fantazije** – pol/rod osoba koje nas emotivno i erotski privlače
 - **Seksualni identitet** – način na koji osoba definiše sopstvenu seksualnost
- Ove tri dimenzije mogu biti u različitim odnosima i mogu se na različite načine preplitati, npr:
 - Samoidentifikovana lebejka koja nikada nije imala partnerku (npr. u homofobičnom društvu, iz straha od stigme...)
 - Osoba koju privlače osobe sopstvenog pola, ali koja nije prihvatila homoseksualni identitet
 - MSM (eng. men who have sex with men) – npr. u kulturama u kojima je predbračni seks neprihvatljiv

Seksualna orijentacija:

- Heteroseksualna
- Homoseksualna (gej, lezbejska)
- Biseksualna
- ...panseksualna, aseksualna...

Razmatranja...

- Dajte primere nepodudaranja pola, rodnog identiteta i rodne ekspresije
- Dajte primere nepodudaranja rodne ekspresije, rodnog identiteta i seksualne orijentacije

Binarno shvatanje pola i roda je osnov diskriminacije jer ljude deli u dve suprotstavljene grupe kojima se pripisuju suprotne vrednosti!

Stana Cerović – poslednja crnogorska virdžina

Fenomen **virdžine** je običaj vezan za oblasti Crne Gore, Kosova, Metohije i severne Albanije gde u porodicama koje su ostale bez „muške glave” jedno žensko dete, na zahtev roditelja ili šire zajednice, preuzima ulogu muškarca, zavetujući se na celibat.

Sadržaj današnjeg časa

- Osnovni pojmovi:
 - Pol
 - Rod
 - Rodni identitet
 - Rodna ekspresija (izražavanje)
 - Rodna uloga
 - Seksualna orijentacija
- **Konceptualizacije i mere rodni uloga** (maskulnosti i femininosti)
- **Rodni stereotipi**
- Socijalizacija rodni uloga i stereotipa
 - Uloga različitih agenasa socijalizacije
- Prenatalni uticaji na razvoj rodni karakteristika
 - Rodni identitet
 - Rodnu ekspresiju
 - Seksualnu orijentaciju
- Predrasude povezane sa rodom i seksualnom orijentacijom

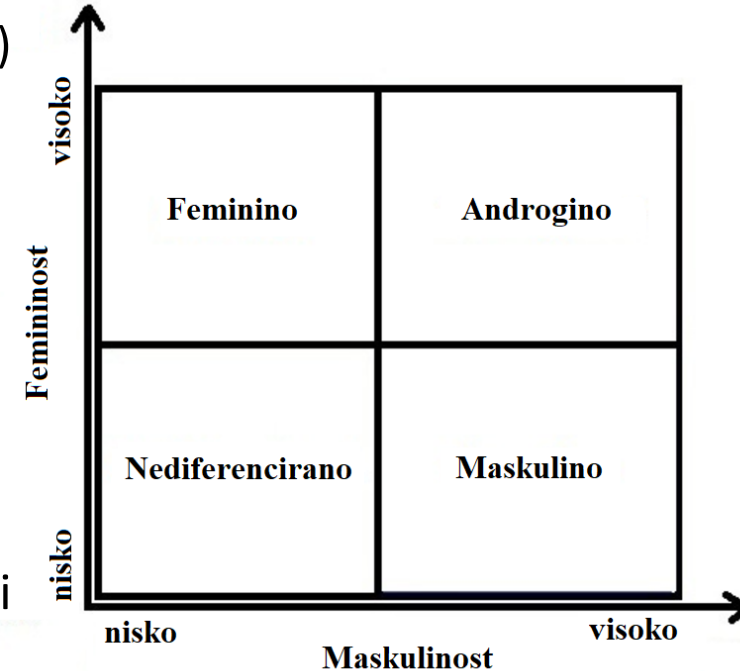
Konceptualizacije maskulinnosti i femininnosti

- od 1930-ih su maskulinnosti i femininnost posmatrani kao dva ekstrema na jednoj dimenziji, dva pola koja su međusobno isključiva
- od 1970-ih nezadovoljstvo tradicionalnim viđenjem maskulinnosti i femininnosti
- koncept *androginnosti*

Merenje maskuliniteti i femininiteti

- **Upitnik rodni uloga Bemove** (Bem Sex Roles Inventory – BSRI; [Bem, 1974](#))
 - samoprocena na atributima od kojih mnogi označavaju tipične ili poželjne maskuline ili feminine karakteristike (nezavisan/na, ambiciozan/na, saosećajan/na, nežan/na...)
 - Maskulinitet i femininitet kao dve nezavisne dimenzije
- ISTRAŽIVANJA ANDROGINOSTI:
 - povezanost androginiteti sa boljom psihološkom adaptacijom, samopoštovanjem i sl.
 - ...međutim pokazalo se da je visok skor na maskuliniteti ono što doprinosi ovoj vezi i kod muškaraca i žena tj. androginitet nema dodatni benefit! ([Taylor & Hall, 1982](#); [Whitley, 1983](#))
- **Kritike** upitnika za merenje rodni uloga:
 - Mere uske aspekte maskuliniteti i femininiteti
 - Malo žena i muškaraca poseduje sve ili većinu kvaliteta femininiteti/maskuliniteti
- Razvijaju se upitnici koji pored karakteristika obuhvataju i druge rodno relevantne aspekte poput interesovanja, sposobnosti, socijalni relacija; kod dece preferencija igračka, igara, aktivnosti...

Rodni stereotipi

- Organizovani set uverenja o tome šta znači biti muškarac ili žena
- Fizički izgled, stavovi, interesovanja, psihološke karakteristike, socijalne relacije, zanimanja...
- Stereotipi predstavljaju uverenja koja su deljena među pripadnicima iste kulture
- **Rodni stereotipi:**
 - Žene – komunalne karakteristike (topla, ljubazna, senzitivna...)
 - Muškarci – agensne karakteristike (dominantan, samopouzdan, ima kontrolu...)
- Identifikovanje nečijeg pola automatski pobuđuje očekivanja o tome kako osoba treba da se ponaša, izgleda...; omogućava predviđanje ponašanja (tačno ili netačno)

Rodni stereotipi

Kako okruženje reaguje kada se osoba ne uklapa u kulturno definisani rodni stereotip?

- Agresivna žena
- Osećajan muškarac

Što je veće odstupanje od rodni stereotipa i kršenje rodni uloga, to je reakcija okoline ekstremnija

Sadržaj današnjeg časa

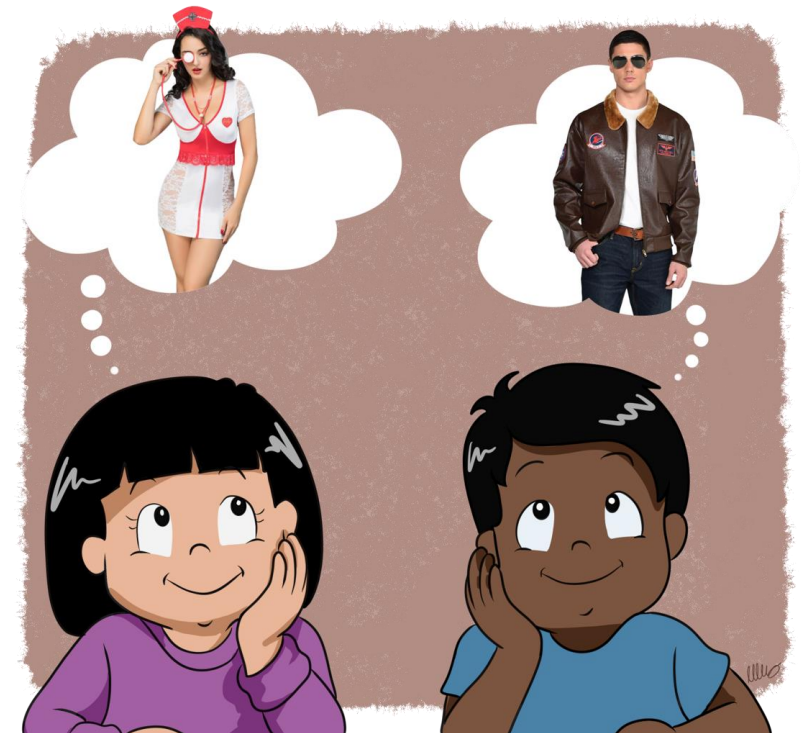
- Osnovni pojmovi:
 - Pol
 - Rod
 - Rodni identitet
 - Rodna ekspresija (izražavanje)
 - Rodna uloga
 - Seksualna orijentacija
- Konceptualizacije i mere rodni uloga (maskulnosti i feminosti)
- Rodni stereotipi
- **Socijalizacija rodni uloga i stereotipa**
 - Uloga različitih agenasa socijalizacije
- Prenatalni uticaji na razvoj rodni karakteristika
 - Rodni identitet
 - Rodnu ekspresiju
 - Seksualnu orijentaciju
- Predrasude povezane sa rodom i seksualnom orijentacijom

Socijalizacija rodnih uloga i rodnih stereotipa

- Rodne uloge i stereotipi se uče veoma rano u razvoju, već oko 2. godine
- Deca imaju rigidnije rodne stereotipe od odraslih i veruju da su ove odlike nepromenljive
- Rodni stereotipi su najrigidniji oko 5. godine, a nakon toga postepeno postaju fleksibilniji
- Uprkos većoj fleksibilnosti rodni stereotipa, starija deca imaju ekstremnije stavove prema kršenju rodni normi

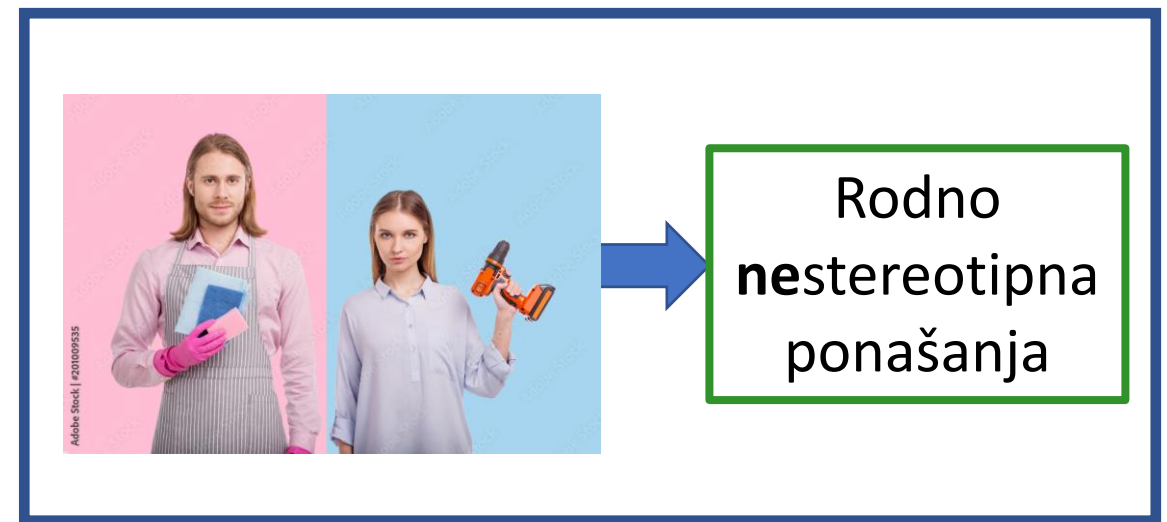
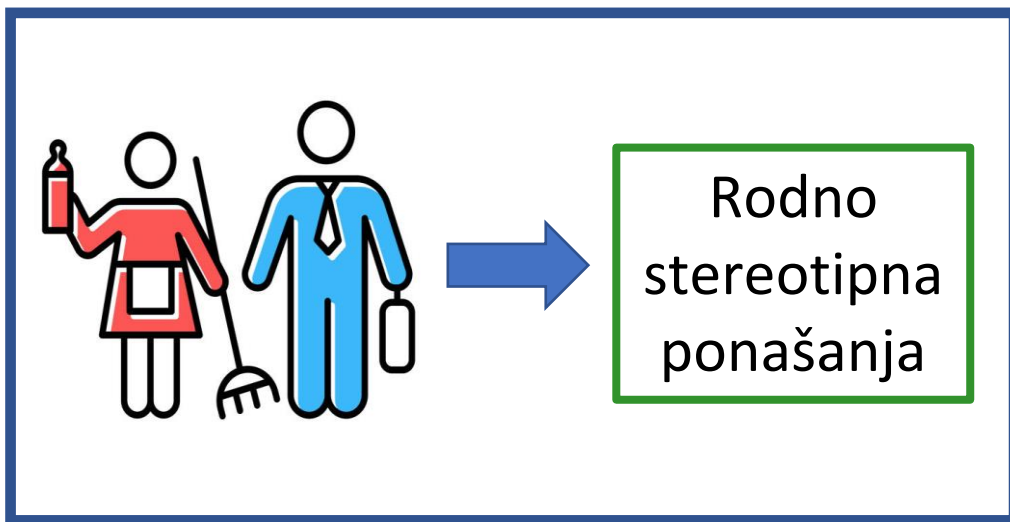
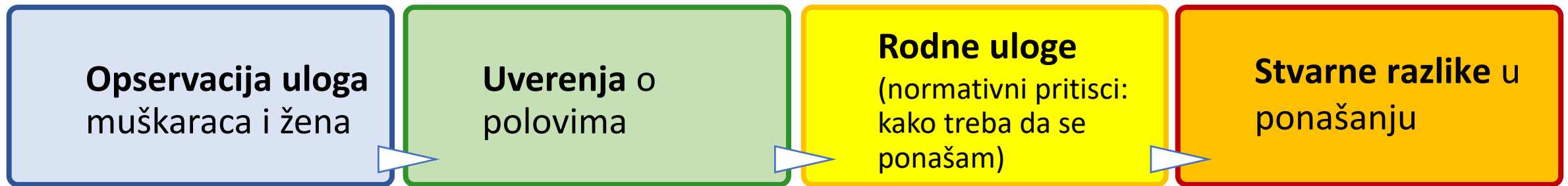
RODNE RAZLIKE U RODNIM STEREOTIPIMA

- Muškarci izmaju izraženije i rigidnije rodne stereotipa nego žene
- Muški stereotip (stereotipna slika muškarca) je rigidniji od ženskog stereotipa
- Muškarci „idealnog muškarca“ opisuju kao veoma rodno stereotipnog, dok žene imaju više slobode da odstupaju od stereotipa (Hort, Fagot & Leinbach, 1990)

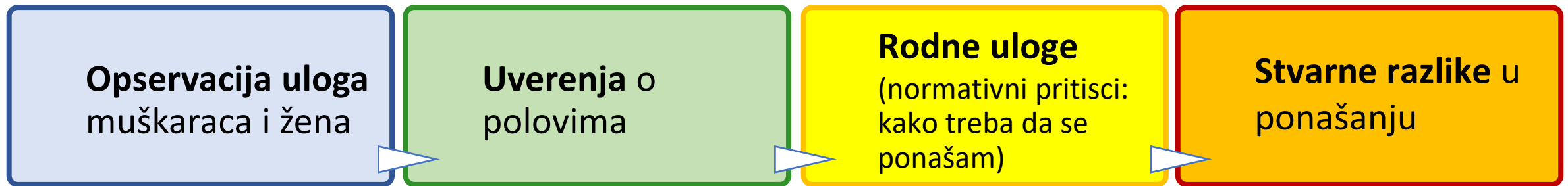
Socijalizacija rodnih uloga i rodnih stereotipa

- **Teorija socijalni uloga** (Eagly, Wood, Diekman, 2000)

Socijalizacija rodni uloga i rodni stereotipa

- **Teorija socijalni uloga** (Eagly, Wood, Diekman, 2000)

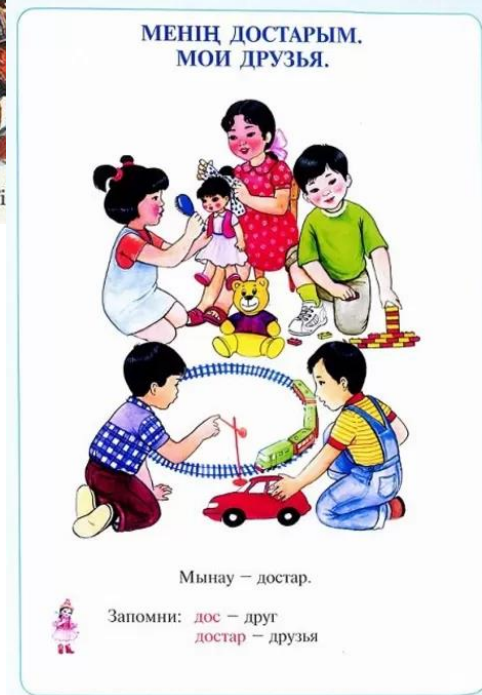
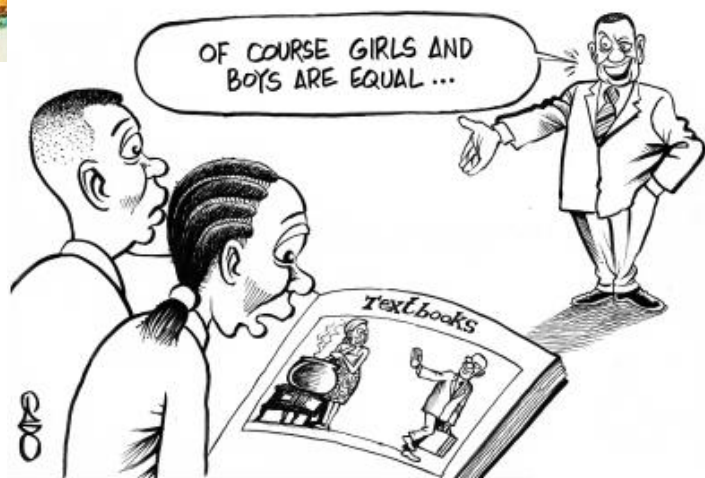
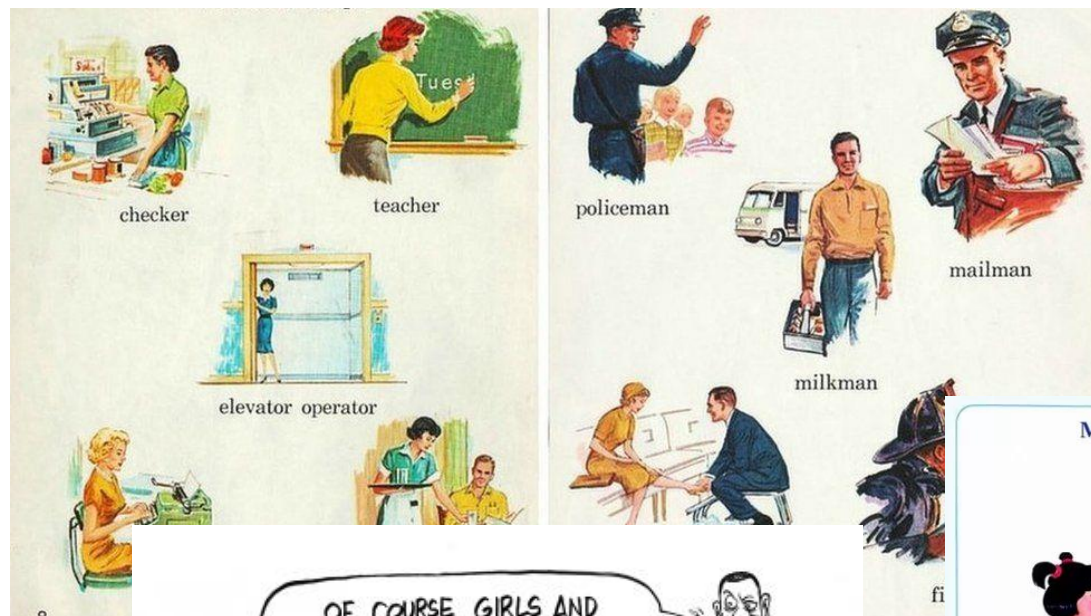

- Rodne uloge regulišu ponašanje individue kroz dve vrste normi:
 - **Preskriptivne** norme (injunktivne) – kako se treba ponašati, šta je poželjno i ispravno
 - Smernice za izbor ponašanja koje će biti **odobravano** od strane drugih
 - Odstupanje od normi izaziva **osudu okoline**
 - **Deskriptivne** norme – šta ljudi stvarno rade, šta je normalno i tipično
 - Smernice u izboru ponašanja koja će verovatno biti **efikasna** u datoj situaciji
 - Odstupanje od normi izaziva iznenađenje okoline

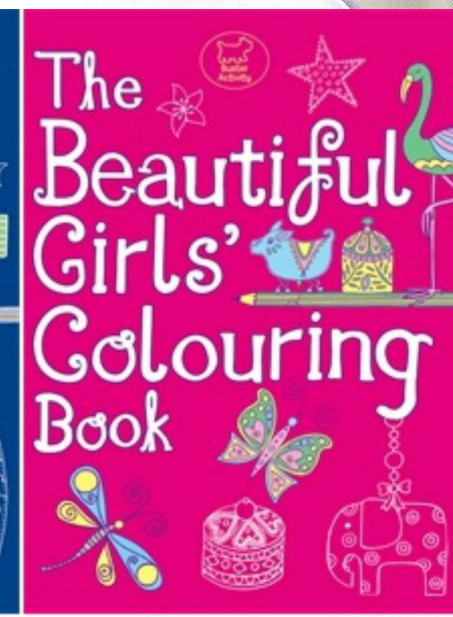
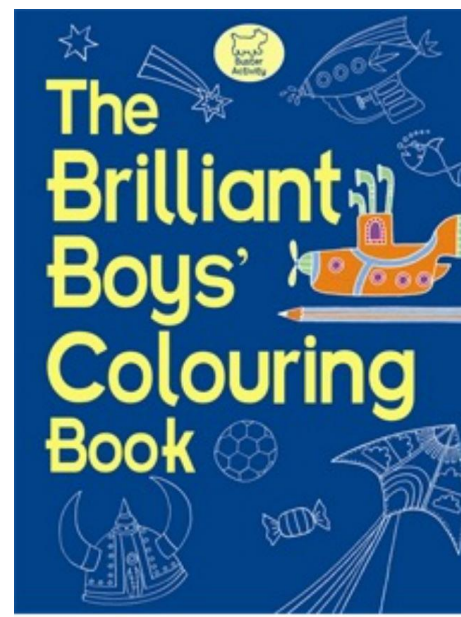
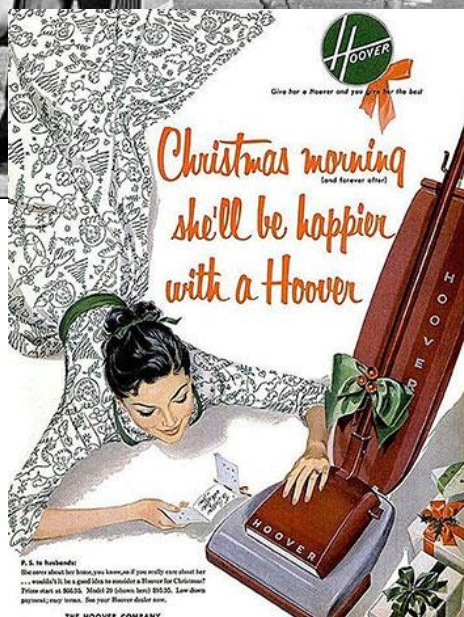
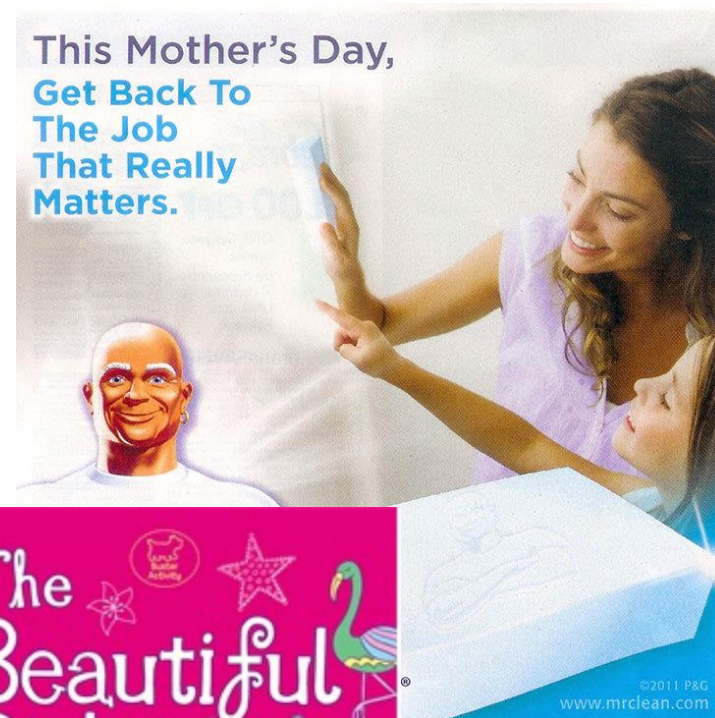
Agensi socijalizacije i rodne uloge i stereotipi

- *Da li roditelji tretiraju različito decu različitog pola ili samo reaguju različito na postojeće razlike muške i ženske dece?*
- **„Baby X“ studije** (Seavey, Katz & Zalk, 1975)
 - Odrasle osobe su u interakciji sa 3-mesečnom bebom, ali imenovanom kao dečak, devojčica ili bez napomene o polu (uvek je jedna ista beba u pitanju)
 - Dostupne su stereotipno muške, ženske, kao i rodno neutralne igračke
 - https://www.youtube.com/watch?v=nWu44AqF0il&ab_channel=BBCStories
 - Odrasli pokazuju otvorenu preferenciju ka rodno stereotipnim igračkama i načinima igre sa decom
 - Kada im nije rečen pol deteta, odrasli spontano „donose odluku“ o polu i nastavljaju da se ponašaju u skladu sa tim
- Roditelji uglavnom ohrabruju i potkrepljuju polno tipizirano ponašanje i interesovanja
- 6-ogodišnjaci/kinje odgajani u porodicama sa rodno egalitarnim uverenjima nisu se razlikovali od dece iz konvencionalnih porodica u načinu igre, izgledu, preferenciji prijatelja... Ali su imali manje rodno stereotipnih uverenja (Weisner et al, 1990)
- *Da li to znači da ne vredi pokušavati odgajiti decu rodno neutralno?*

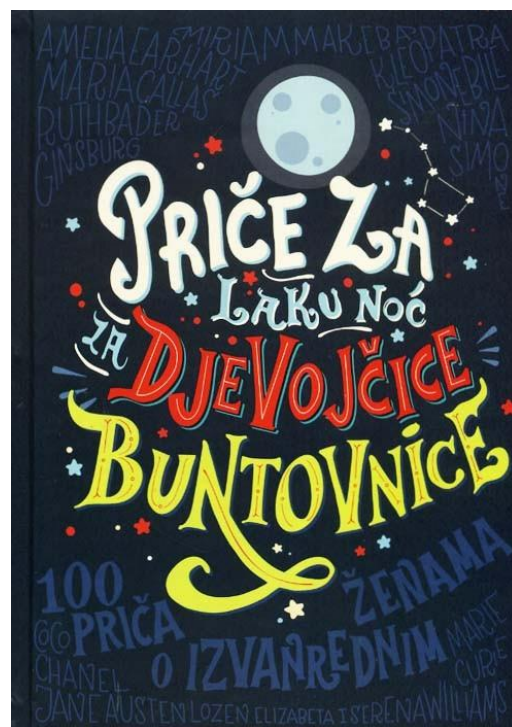
Agensi socijalizacije i rodne uloge i stereotipi

Agensi socijalizacije i rodne uloge i stereotipi

Kako se menjaju rodni stereotipi?

Sadržaj današnjeg časa

- Osnovni pojmovi:
 - Pol
 - Rod
 - Rodni identitet
 - Rodna ekspresija (izražavanje)
 - Rodna uloga
 - Seksualna orijentacija
- Konceptualizacije i mere rodni uloga (maskulnosti i femininosti)
- Rodni stereotipi
- Socijalizacija rodni uloga i stereotipa
 - Uloga različitih agenasa socijalizacije
- **Prenatalni uticaji na razvoj rodni karakteristika**
 - Rodni identitet
 - Rodnu ekspresiju
 - Seksualnu orijentaciju
- Predrasude povezane sa rodom i seksualnom orijentacijom

Prenatalni uticaji na razvoj rodni karakteristika

- I muške i ženske genitalije se razvijaju iz iste bazične strukture koja kod fetusa postoji do 3. meseca
- od 3. meseca, lučenje muških polnih hormona podržuje razvoj muških genitalija – proces polne diferencijacije
- Polni hormoni: androgen, estrogen, progesteron – poseduju ih i M i Ž, ali u različitim relativnim količinama
- Anomalije u periodu polne diferencijacije pružaju uvid u uticaj bioloških faktora na razvoj rodne ekspresije i rodnog identiteta
- Prenatalna izloženost abnormalno visokim količinama muških ili ženskih hormona dovode do feminizacije muških ili maskulinizacije ženskih *genitalija*

Prenatalni uticaji na razvoj rodni karakteristika

Međupolne osobe (neka od medicinskih stanja koja se svrstavaju u međupolnost):

- **Kongenitalna adrenalna hiperplazija (KAH)** – abnormalno visoko lučenje androgena u prenatalnom periodu kod majke → genetske devojčice sa ženskim unurašnji polnim organima, ali maskulinizovanim eksternim genitalijama
- **Sindrom androgene insenzitivnosti (SAI)** – telo ne reaguje na muške polne hormone → genetski dečaci sa muškim unurašnji polnim organima, ali femininim eksternim genitalijama (u pubertetu i sekundarne polne karakteristike, npr. dojke, ali nema menstruacije ni plodnosti)

Koji pol će im biti pripisan po rođenju?

Kako je to uticati na njihov rodni identitet, rodnu ekspresiju, seksualnu orijentaciju?

Prenatalni uticaji na rodni identitet

Osobe sa KAH i SAI:

- Nekada usvajaju onaj **rodni identitet** u skladu sa kojim su odgajani od rođenja, ali kod nekih dolazi do rodne disforije ([Hampson & Hampson, 1961](#))

Jedan zanimljiv slučaj...

- **John Money**: slučaj muških identičnih blizanaca od kojih je jednom zbog hirurške greške tokom obrezivanja na uzrastu od 7. meseci odstranjen penis – odgajan je kao devojčica
 - u pubertetu niz problema sa identitetom, maskulina pojava i ponašanje, psihološki problemi
 - Sučaj pokazao da se ne može ignorisati biološki faktor i da rodni identitet ne može biti potpuno „nametnut“ socijalizacijom (ipak, ovde se radi o cis-muškarcu!)

ZAKLJUČAK:

Rodni identitet je određen i biološkim (prenatalna izloženost hormonima) i socijalizacijskim faktorima

Prenatalni uticaji na rodnu ekspresiju

- Poređenja devojčica sa KAH i kontrolne grupe devojčica pokazuje da su **androgenizovane devojčice više zainteresovane za tipično muške aktivnosti** (aktivna igra napolju, društvo dečaka, maskuline igračke, češće opažane kao „muškobanjaste“) i manje zainteresovane za tipično ženske aktivnosti (lutke, nega dece...) (Berenbaum & Hines, 1992; Dittman et al, 1990; ...)
- Prenatalno sintetički progesteroni imaju **maskulinizujući** efekat i na devojčice i na dečake (Goy & McEwen, 1980; Hines, 1982); dok ne-androgeni progesteron ima **feminizujući** efekat (naročito na devojčice) (npr. Ehrhardt et al, 1984; Zussman et al, 1975)

ZAKLJUČAK:

- Prenatalna izloženost određenim hormonima stvara predispoziciju za određenu (mušku ili žensku) rodnu ekspresiju
- Ovi nalazi donekle objašnjavaju opšte **rodne razlike u obrascima igre, nivoima aktivnosti i agresivnog ponašanja**, ali je veoma teško jasno razvojiti socijalizacijske od bioloških efekata u istraživanjima!
- Pretpostavka je da su efekti hormona relativno mali i da se na njih od samog rođenja snažno nadovezuje socijalizacija koja maksimizuje rodne razlike

Prenatalni uticaji na seksualnu orijentaciju

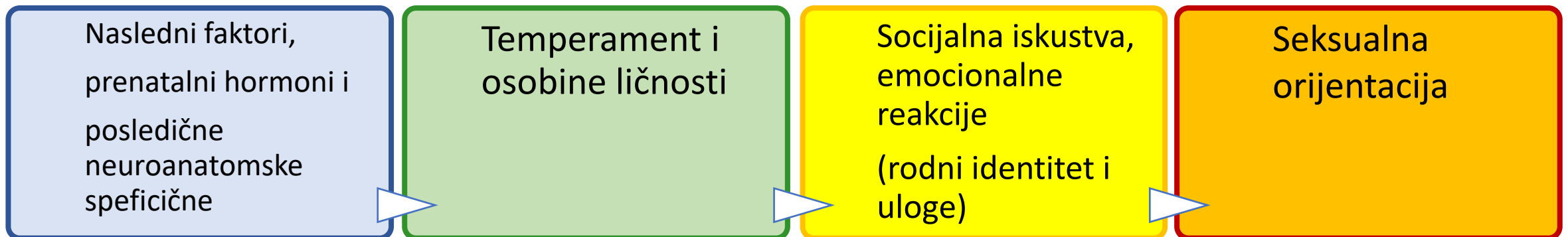
- studije devojčica sa KAH koje su odgajane kao devojčice – biseksualna ili lezbijska seksualna orijentacija (Dittman et al, 1992; Money et al, 1984)
- studije devojčica sa KAH koje su odgajane kao dečaci – seksualna privlačnost ka ženama (Money & Lewis, 1982)
- Osobe sa SAI koje su odgajane kao žene češće razvijaju seksualnu privlačnost ka ženama (Money et al, 1984)
- Kod devojčica prenatalna izloženost visokim nivoima *estrogena* ima sličan efekat kao androgeni – stvara predispoziciju za seksualnu privlačnost ka ženama i kod M i Ž

ZAKLJUČAK:

- Prenatalna izloženost određenim hormonima može uticati na seksualnu orijentaciju kasnije u životu
 - Homoseksualna orijentacija je češća kod muškaraca prenatalno izloženih niskim nivoima androgena i kod žena prenatalno izloženih visokim nivoima i androgena i estrogena

Prenatalni uticaji - zaključak

- Iako **prenatalna izloženost** određenim hormonima ima izvestog uticaja na **rodni identitet, rodnu ekspresiju i seksualnu orijentaciju**, taj uticaj **NIJE direktan i nezavisan** od uticaja socijalnog okruženja
- Savremene studije prenatalnih uticaja potvrđuju ovakve zaključke (Hines, Constantinescu, & Spencer, 2015)
- Blizanačke studije govore o značaju i genetskih i sredinskih uticaja (Bailey & Pillar, 1991; Bailey et al, 1993)
- Model razvoja seksualne orijentacije Bemove (1996):

Sadržaj današnjeg časa

- Osnovni pojmovi:
 - Pol
 - Rod
 - Rodni identitet
 - Rodna ekspresija (izražavanje)
 - Rodna uloga
 - Seksualna orijentacija
- Konceptualizacije i mere rodni uloga (maskulnosti i femininosti)
- Rodni stereotipi
- Socijalizacija rodni uloga i stereotipa
 - Uloga različitih agenasa socijalizacije
- Prenatalni uticaji na razvoj rodni karakteristika
 - Rodni identitet
 - Rodnu ekspresiju
 - Seksualnu orijentaciju
- **Predrasude povezane sa rodom i seksualnom orijentacijom**

Rodno zasnovane predrasude

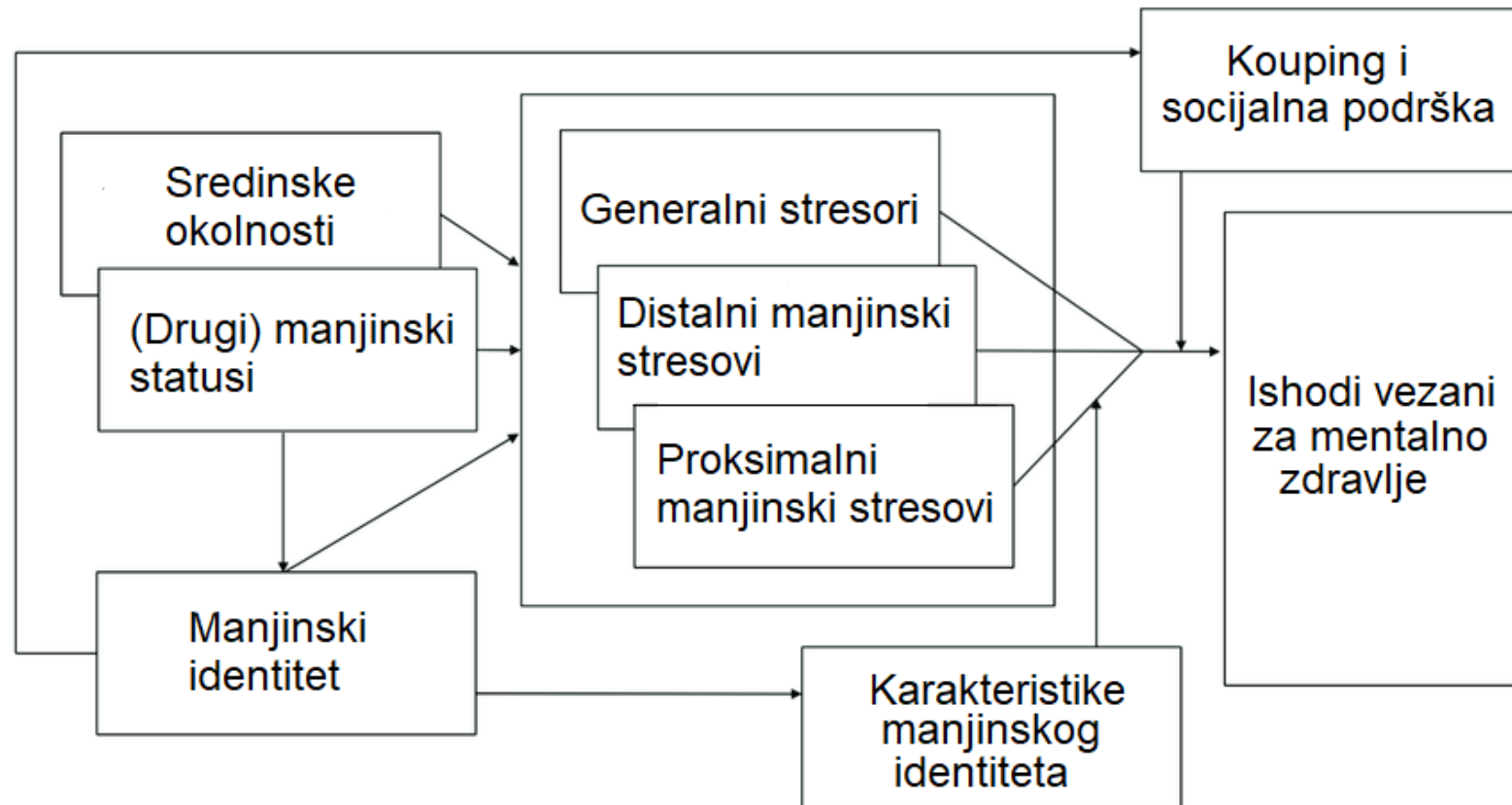
- Najčešće se dovode u vezu sa otporom ka promeni tradicionalnih rodni uloga
- ***Inventar ambivalentnog seksizma*** (*Ambivalent Sexism Inventory – ASI*, Glick i Fiske, 1996) - posebna vrsta predrasude koju karakteriše ambivalentnost, a ne samo antipatija prema ženama
 - **Hostilni seksizam** → opravdavanje patrijarhalnosti time da žene nisu dovoljno kompetentne i da muškarac mora biti nadređen i moćniji; otpor osnaživanju žena
 - **Benevolentni seksizam** → stereotipne percepcije žena; stav da žene trebaju biti u ograničenim ulogama; žene su slabiji pol i moraju biti zaštićene
- Razvijen je i ***Inventar ambivalentnosti prema muškarcima*** (*Ambivalence toward Men Inventory – AMI*, Glick i Fiske, 1999) koji meri benevolentne i hostile predrasude prema muškarcima
- Korelacija hostile i benevolentnih predrasuda je pozitivna i umereno visoka!
- Ambivalentno-seksistički stavovi prema muškarcima i ženama potkrepljuju i održavaju sistem rodne nejednakosti.
 - U zemljama u kojima je visoka nejednakost, žene usvajaju benevolentno-seksistički pogled na žene (Glick et al, 2000; Glick et al, 2014) – zašto?

Predrasude vezane za seksualnu orijentaciju

- **Homofobija** – neracionalni strah, nelagoda u blizini, odnosno mržnja i netolerancija prema homoseksualnim osobama
- **Heterosekizam** – sistem koji daje prednost heteroseksualnim idealima i normama u odnosu na druge jednako važeće oblike seksualnosti.
- H&H su izraženiji kod muškaraca, religioznih osoba; povezani sa ređim kontaktom sa LGBT+ osobama, autoritarnošću; tradicionalnim vrednostima, naročito u kontekstu rodni uloga i rodni stereotipa

Predrasude vezane za seksualnu orijentaciju

- **Model manjinskog stresa i Teorija stresa seksualne manjine** (eng. sexual minority stress theory; Meyer, 2003, 2015):
 - seksualne manjine, pored generalnih stresora, doživljavaju i niz stresora kao rezultat društvenih i interpersonalnih predrasuda i stigme, koji zajedno dovode do slabijeg mentalnog zdravlja i drugih problema u funkcionisanju
 - **Distalni manjinski stresovi** – diskriminacija, zločini iz mržnje, mikroagresija i sl.
 - **Proksimalni manjinski stresovi** – funkcionišu preko internalizovanih kognitivnih i afektivnih procesa (internalizovani heteroseksizam, anticipacija stresa, brige, prikrivanje identiteta...)

Zanimljivosti i preporuke

- Dokumentarac o Stani Cerović, poslednjoj crnogorskoj virdžini:
 - <https://www.youtube.com/watch?v=9qcSlGa58ZM>
 - I u drugim krajevima sveta postoje fenomeni slični virdžini:
 - <https://www.youtube.com/watch?v=k9zK6uPArss>
- Dokumentarac o međupolnosti „Svako telo“ (Every Body):
 - <https://www.imdb.com/title/tt27074938/>
- BBC-jev dokumentarac o rodnoj socijalizaciji i usvajanju rodni uloga, naročito u školskom kontekstu:
 - https://www.youtube.com/watch?v=wN5R2LWhTrY&ab_channel=chickenpox
 - https://www.youtube.com/watch?v=cp9Z26YglrA&ab_channel=chickenpox
- APA smernice za rad sa LGBT+ osobama i za aktuelno prihvaćenu terminologiju
 - <https://www.apa.org/about/policy/psychological-sexual-minority-persons.pdf>